

Siup⁴

Ilusa Helena lähetamine

8. jaanuaril esietendus rahvusoperis Estõnia Neeme Kuninga lavastatud Jacques Offenbachi operett "Ilus Helena". Dirigent Erki Pehk, lavakujundus ja kostüümid Jaak Vaus, liikumisjuht Juhani Rytkõlä (Soome). Osades Tiiu Laur (Helena), Rauno Elp (Paris), Väino Puura (Agamemnon), Ivo Kuusk (Menelaos), Mati Vaikmaa (Achilleus), Alar Haak (Aias I), Villu Valdmaa (Aias II), Orestes (Sirje Puura), Ain Anger (Kalchas), Kalju Karask (Philoctetes), Jelena Ševtšenko (Bacchis), Margit Saulep ja Vaike Kiiik (hetärid) ning Hans Miilberg (Avalik Arvamus, st. Hephaistos, Harpüios ja Lesilaurius).

Opereti kui lõbusasisulise muusikalise lavateose eesmärgiks on teatavasti võimaldada publikule muusikalis-vaatemängulist meelelahutust ning sellisena on nüüd esietendunud Offenbachi "Ilus Helena" oma ülesande igal juhul ka täitnud. Iseküsimus muidugi, mismoodi vaataja tükile läheneb ning mida lavastuselt juba ette ootab – kui eelmise sajandi "dekadentlikku" Champs-Elysées' tõetruud atmosfääri, siis võib teda tabada pettumus. Kui päevakajalist satiiri ja olustikulist pila – siis arvatavasti mitte.

Siinkohal tasuks ehk mõelda, millest "Ilusa Helena" operetistõrje Homerose müüdi varjus tegelikult räägib. Lugu ilusast Helenast kui kuningas Menelaose kerge-meelsest naisest, Parisest kui noorest nutikast ahvatlejast ning Menelaosest kui prominentsest sarvekandjast on taandatav kõigepealt tavalisele abielukolmnurgale, kus pettus istub pettuse ja intriigi intriigi kukil ning kus lihtsameelne abielumees peab äläti ka lolliks jääma. Et seda triviaalset situatsiooni vaatamänguliselt elama panna, paigutavad Offenbach ja tema libretistid oma tegelased antiikaja Spartasse. Nüüd

Pehk, Kuningas ja Vaus on tublisti vaeva näinud, et jõuda Offenbachi operetistõrjega.

nüanss: kas vaataja ei hakka juba Eesti-teemalisest olupilast tühima, ennast naermast lõpuks väsimise? Näed, telekast Wigla showd, kuulad Kreisiraadiot, loed Ivan Orava jutte ning küsid äkki eneselt "Ilusat Helenat" vaadates, et kas Brezneviga aegsele olümpiarõngaste "o"-deks lugemise anekdoodile pole mitte juba paarimeetrine habe ette kasvanud, ning tõded samas, et euroteemalisi nalju on mäletud juba sedavõrd palju, et ennem naerad ehk tordi näkkulöömise peale.

Lavastuslikult tugevamad momendid näivad ilmnevat just mitmeplaanilistes episoodides, nagu näiteks teise vaatuse alguse Helena magamistoastseen, kus muistne Miss Universum kohtub Parisega, Tuunika tüütu kärbesreporter kaameraga kannul. Tiiu Laur esitas kõigepealt Helena lüürilise ootuseaaria üksi, tegi seda hea karakteritunnetusega ning kogu stseen on ka dünaamiliselt lavastatud. Järgnev Helena ja Parise (Rauno Elp) duett on vaatuse muusikaliselt keskeim number, sisuliselt lausa ooperlik stseen: "On kesköö, me näeme und..." Siin võiks appi kutsuda ka Freudi vaimu, kes suudaks ilmselt tõestada, et Helena on oma libiidot kogu aeg alateadvusse tõrjunud ning et une ja ärkveloleku piirimail peavad need allasurutud kompleksid paratamatult vallanduma – et kui poleks ilmunud Paris, siis oleks Helena kahtlemata paparazzoga voodisse läinud. Kuid nüüd on seal siiski Trooja prints ning kus kaks

otsustab selle muidugi päästa ("ütlen Kreeka, mõtlen Menelaos", kommenteerib Kalchas ironiliselt) ning lõpuks jääb kõlama resüme, et "ükskord me võidame niikuinii". Kogu lavateos lõpeb ilusa Helena lähetamisega – kuid kas nad lähetatakse koos Parisega Troojasse või mitte, seda vaataja teada ei saa, sest taamal lõövad äkitselt särama Euroopa Liidu liputähed. Ilmselt lähetatakse Helena- ja Paris hoopis Strassbourgi.

"Ilusa Helena" lavastus on lõppkokkuvõttes üldiselt dünaamiline ja vaatamänguline. Lavakujundus on välja peetud monokroomselt sinistes toonides ning kostüümid on küllaltki fantaasiarikkad (Achilleuse kanda varjav hiiglaslik "megasaabas", mille naised kangelaselt lõpuks pihta panevad) ning koguni toretsevad. Osa neist aksessuaaridest etenduse käigus siiski muutub: kui esimeses vaatuses domineeris visuaalselt tuunika, siis viimases köidavad pilku juba päikesepriidid, tagid ja doktor Martensi saapad (tänapäev pressib peale ka Spartas). Iseasi on Juhani Rytkõlä seatud liikumine – siin ei näe me kahjuks kuigi eredat fantaasialendu ega operetis enesestmõistetavalt oodatavat hoogu, särtsu ja sära. Need paar kankaani (ka mitu korda esitatud lühike lõpukankaan, mis tegelikult pärineb operetist "Orpheus põrgus"), mida näha sai, olid kuidagi uimased ja tuimad, lõdvad ning laisad (liigutuste sünkroonsusest me parem ei räägigi). Võibolla näeks sellisena välja näiteks folkloorne "mulgi kankaan"?

Puht muusikalisest küljest vaadatuna tekkisid etenduse käigus mõned lava ja orkestri koosmängulised ebatäpsused eelkõige aeglasema tempoga episoodides, kiiremad stseenid näisid kindlamalt toetuvat muusika üldisele liikumisenergiale. Koor-

nettus istub pettuse ja müüri mängi ka- ning kus lihtsameelne abielumees peab älati ka lolliks jääma. Et seda triviaalset situatsiooni vaatamänguliselt elama panna, paigutavad Offenbach ja tema libretistid oma tegelased antiikaja Spartasse. Nüüd hakkab lisaks situatsioonikoomikale mängima ka kontekst, sest allegooria varjus on alati võimalik öelda nii mõndagi ajakajalist, väljendada poliitilist satiiri ja olustikulist ironiat (seda on Offenbach oma operettides ka küllalt tihti teinud). Selle nimel on "Ilusas Helenas" isegi "Iliase" tegevustikku kohendatud – Trooja sõda ei tule, sest esiteks pole sõda meelelahutuslik ning teiseks pole see lavastusliku põhiintrii- gi seisukohast siin ka oluline. Kuid müütiline antiikkreeka kontekst on tähendusrikas siiski seetõttu, et nii Homerosel kui Offenbachil on siin tegelikult peidus kriisisituatsioon – selgub, et miski on Kreekamaal (Taanimaal, Eestimaal, USAs...) mäda. Seksiafäär koos küpseva poliitilise konfliktiga – kas ei tule see kuidagi liiga tuttav ette? Vennad Menelaos ja Agamemnon suunduvad "Iliases" pärast üleaisa lõõnud Helena röövimist oma sõjaväega Troojat rüüstama, Bill Clinton aga annab Monica Lewinsky protsessi kõrgpunktis raketilöögi Iraagile (no ei tea, mis siis oleks saanud, kui Hussein oleks Hillary ära röövinud). Kui tahaksime spekuloida, näeksime ka antiikajas moodsaid kangelasi.

Umbes sellist visiooni kujutas ilmselt ette ka lavastaja Neeme Kuningas, ainult selle vahega, et pani Offenbachi (Homerose) tegelased hoopis eesti asja ajama. Nojah, kui juba esimese vaatuse alguses saame kuulda, et "kreeklane olen ja kreeklaseks jään", siis edasi on juba selge, mis võtmes lugu läheb. Ning meie praegused eesti olud annavad selleks ju materjali kuhjaga: liiderlik poliitikust pastor lõbutüdrukuga (Jupiteri suuraugur Kalchas hetääridega), kõik need valimiseelsed lobbyd ja pangakrahhid, Kroonika *parazzod* (Tuunika kuldses kostüümis kärbes-reporter Hans Miilberg), kankaani muutumine (poliitiliseks?) jenkaks ning tagatipuks esimese vaatuse lõpu "nutikuse olümpiaad", kus vastab "noormees number üks" (Achilleus Mati Vaikmaa näol) ning Aias armastab päikest ja tuuli – "Reisile sinuga" küll, ainult et

Pehk, Kuningas ja Vaus on tublisti vaeva näinud, et jõuda Offenbachi operetististikani.

Otepää asemel võib siin ka Troojasse sattuda. Mille vastu Parisel poleks muidugi midagi tingimustel, et reis toimuks koos ilusa Helenaga.

Lavastaja mõttearendus on selles mõttes järjekindel, et kuna operett on juba kord ajakajaline žanr, siis meie vaatajat peaks ennekoike puudutama just Eesti-teemaline olupila – Hallaste-lood on meile (südame)lähedasemad kui Clintoni skandaalid. Siin on asjal aga ka kaks nüanssi. Helena – Parise lugu on Offenbachil juba iseenesest paroodia, Neeme Kuningas teeb aga oma lavastuses paroodiast omakorda paroodia, või vähemalt paroodiamaigulise loo. Kreeklaste eneseironiast on teada üldiselt vähe, küll aga eestlaste omast (ennast naermast me ei väsi). Siin ongi see teine

sid paramatult vallanduma – et kui poleks ilmunud Paris, siis oleks Helena kahtlemata *parazzoga* voodisse läinud. Kuid nüüd on seal siiski Trooja prints ning kus kaks

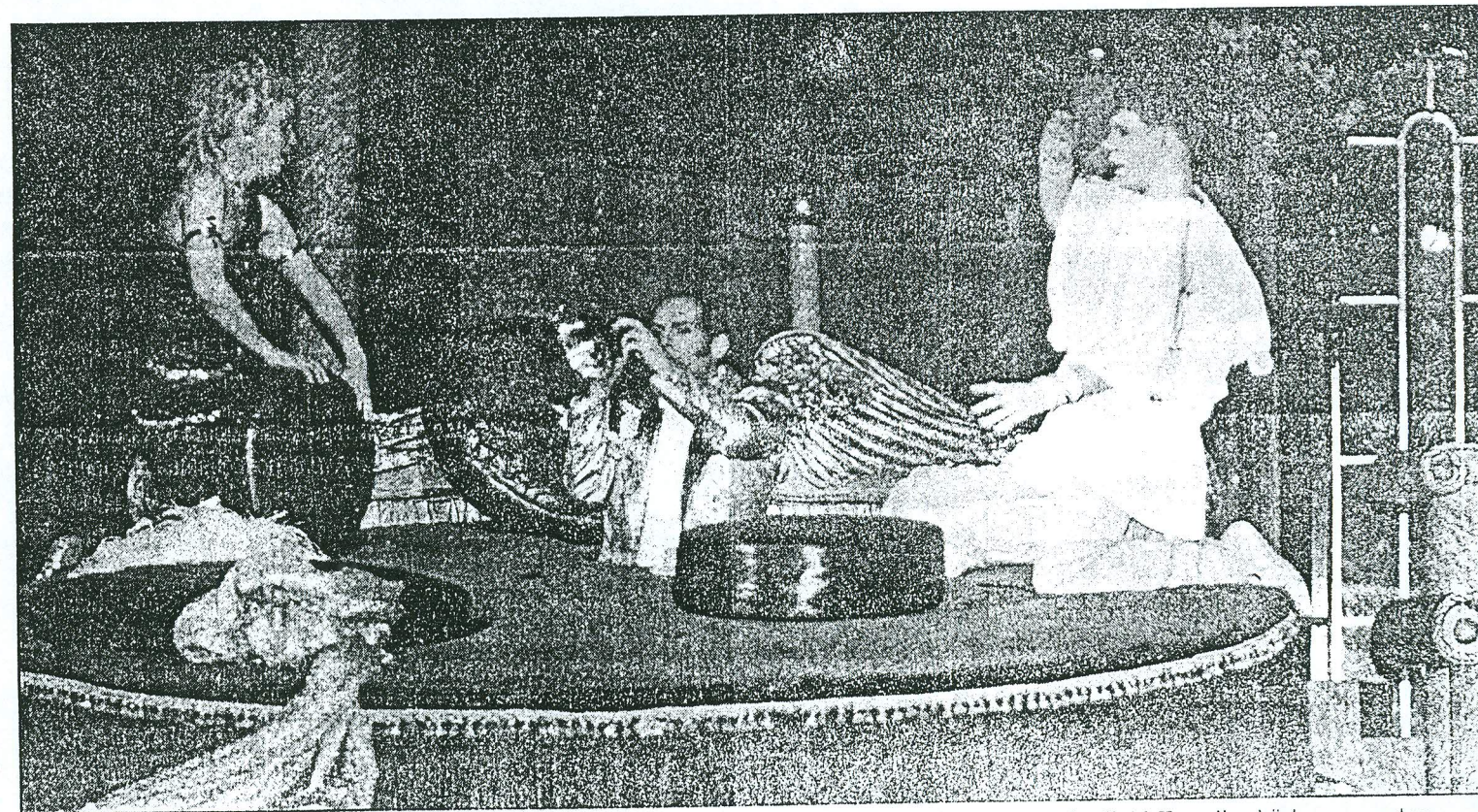
on juba voodis, võib juurde oodata ka kolmandat. Saabubki Menelaos, kes oma nõrdimust ei varja ("mina olen eepiline abielumees!"), kuid kelle sootsium teiste tegelaste näol üksmeelselt välja naerab. Muuseas tekib hiljem, kolmandas vaatuses, kõikidel tegelastel (ilmselt põhjendatud) kahtlus, et Menelaos on tegelikult ise üks paras sadomasohhist.

"Ilusa Helena" viimast vaatust on selles mõttes ehk pisut raskem eredaks lavastada, et siin nii koloriitseid stseene pole. Vaataja näeb muretut suvitusemiljööd, mille tagant aga luuravad mitmesugused kriisid – Helena käitumisest alguse saanud üldine moraalikriis ning pangakrahhid veel takkapihta. Selgub, et "isamaa on hädaohus". Menelaos

tekkisid etenduse käigus mõned lava ja orkestri koosmängulised ebatäpsused eelkõige aeglasema tempoga episoodides, kiiremad stseenid näisid kindlamalt toetuvat muusika üldisele liikumisenergiale. Koordineeritud paistis oma intonatsioonipuhutuse ja dünaamikavariantsusega silma eelkõige naisrühm (näiteks teise vaatuse alguses ja kolmanda lõpus).

Kolmevaatuse ja kolmetunnise etenduse tervikmulje kujunes tegelikult positiivselt lustlikuks – kui tahaks millegi üle polemiserida, siis puudutaksid need momendid eelkõige liikumist mõnedes tantsustseenides ja olupila võinuks olla vahedam. Muidu ehk piirubki vaataja vaid tõdemusega, et Menelaos on üks sadomasohhist, et kergemeelne paarike Helena ja Paris lähetatakse kuhugi Strassbourgi ning et kreeklased võivad ükskord niikuinii.

IGOR GARŠNEK

Kus kaks on juba voodis, võib juurde oodata ka kolmandat – nõrdinud abielumeest ennetab siiski Tuunika kärbes-reporter.